

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ

Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінанси»

на тему:

«Доходи місцевих бюджетів України»

Студента 3 курсу групи Фз-31
напряму підготовки «Фінанси і кредит»
фахове спрямування «Фінанси»
Кривого Олександра Олександровича
Керівник: доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
ст. викл, к.е.н. Петрушка О.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2016

Зміст

Вступ.....	3
1. Місцеві бюджети – основна складова місцевих фінансів.....	6
2. Теоретико-правові основи формування доходів місцевих бюджетів.....	10
3. Динаміка доходів місцевих бюджетів.....	16
3. Напрями зміцнення доходної бази місцевих бюджетів.....	20
Висновки.....	25
Список використаних джерел.....	27

Вступ

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, що мобілізуються й витрачаються на відповідній території. Система місцевих бюджетів є в усіх країнах світу, але їх розвиток і функції зумовлені низкою національних, економічних, політичних та інших факторів.

Досліджуючи місцеві бюджети їх слід розглядати у двох аспектах:

- як організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування;
- як систему фінансових відносин, що виникають між місцевими бюджетами й господарськими структурами, населенням, бюджетами різних рівнів, зокрема місцевих і державного бюджету.

До місцевих бюджетів належать бюджети: обласні, районні, міські, селищні, сільські бюджети, а також бюджети об'єднаних територіальних громад. Місцеві бюджети - це фонди фінансових ресурсів, зосереджені в розпорядженні місцевих рад та органів місцевого й регіонального самоврядування. Усього їх в Україні нараховується понад 10 тисяч, і саме від доходів цих бюджетів, їхнього справного надходження і ефективного використання найбільш відчутно для населення піднімається рівень суспільних благ, державних та інших послуг, рівень життя та інше.

Відновлення в Україні інституту місцевого самоврядування об'єктивно пов'язано зі зростанням ролі органів місцевого самоврядування, діяльність яких у попередній період була надзвичайно обмеженою. У 1991-2001 роках в Україні виразно проявилася тенденція до розширення завдань та функцій, які покладаються на місцеві органи влади. Разом з цим, помітною є й інша тенденція - відставання процесу становлення фінансів органів місцевого самоврядування відповідно до нових завдань місцевої влади. У зв'язку із такими завданнями місцевого бюджету зростає роль доходної бази бюджету органу місцевого самоврядування для їх виконання.

Доходна база місцевих бюджетів відіграє особливу роль у бюджетній системі держави, зокрема:

- Доходи місцевих бюджетів є важливим інструментом фінансового регулювання. За їх допомогою виконується фіскальна функція бюджету та відбувається перерозподіл частини ВВП України.
- Дохідна база місцевих бюджетів найбільш швидко реагує на зміни, що відбуваються в економічному житті даної території.
- Стабільна дохідна база місцевих бюджетів сприяє пропорційному розвитку територій. У взаємодії з доходною базою державного бюджету вона є інструментом фінансового вирівнювання, який застосовується за допомогою різних методів бюджетного регулювання.
- За рахунок доходів місцевих бюджетів фінансується більшість витрат, головним чином соціальних. За їх допомогою впроваджуються у життя більшість загальнодержавних програм, пов'язаних з розвитком господарської і соціальної інфраструктури регіону. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються різні цільові програми, насамперед соціальні (доплати на житлово-комунальні послуги, допомога ветеранам, багатодітним сім'ям тощо).
- Дохідна база місцевих бюджетів має регулюючі, закріплені і власні доходні джерела її формування. Місцевим органам влади також надано право самостійно визначати напрями використання власних коштів.
- Стан дохідної частини місцевих бюджетів повністю відображає політику органів місцевого самоврядування і є основним інструментом у її реалізації. Завдяки можливості самостійно визначати напрями використання власних бюджетних коштів місцева влада має можливість визначати пріоритети в розвитку даної територіальної одиниці.

Метою написання даної курсової роботи є дослідження теоретичних і практичних основ формування доходів місцевих бюджетів, проведення загального аналізу дохідної частини місцевих бюджетів, обґрунтування напрямків

удосконалення порядку формування доходів місцевих бюджетів та виявлення шляхів зміцнення їх дохідної бази.

Об'єктом дослідження даної роботи є сукупність економічних відносин з приводу формування доходів місцевих бюджетів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів України.

Курсове дослідження базується на системному підході щодо розкриття економічної сутності доходів місцевих бюджетів.

Курсова робота складається зі вступу, трьох пунктів, висновків та списку літератури. В ній розглянуто питання місцеві бюджети як основну складову місцевих фінансів, Теоретико-правові основи формування доходів місцевих бюджетів, динаміку доходів місцевих бюджетів України та напрями зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів.

1. Місцеві бюджети – основна складова місцевих фінансів.

На сьогодні в Україні гостро стоїть питання вирішення проблем фінансування дефіциту місцевих бюджетів, що пов'язане, перш за все, з відсутністю досконалого механізму регулювання міжбюджетних відносин у країні та ефективної бази формування дохідної частини регіональних бюджетів. Гострота проблеми зумовлена незабезпеченістю місцевих бюджетів в Україні фінансовими ресурсами, їх неспроможністю надати мінімальний рівень державних послуг [41, с. 7].

Економічному змісту, особливостям функціонування та сутності місцевих бюджетів присвячено багато робіт вчених, зокрема таких авторів, як: С. Бейлі, Ш. Бланкарт, С. Буковинський, О. Василик, У. Еванс, А. Ігудін, О. Кириленко, І. Луніна, І. Озеров, В. Опарін, І. Руденко, С. Слухай, Ф. Фішер, С. Юрій та ін. Проте, так і не склалося єдиного погляду щодо визначення економічного поняття «місцеві бюджети», оскільки кожен науковець зосереджував увагу то на розподільному характері бюджетних відносин, то на матеріальному змісті місцевих бюджетів. Тому і на сьогоднішній день питання дослідження їх сутності залишається дуже актуальним, незважаючи на немалий час у розвитку місцевих фінансів України.

Місцеві бюджети є основною ланкою місцевих фінансів, тісно пов'язані з іншими місцевими фінансами. Сутність місцевих бюджетів неможливо розглядати відокремлено від місцевих фінансів.

В таблиці 1 наведено визначення сутності місцевих фінансів окремими вченими. Аналізуючи розглянуті вище думки різних вчених щодо визначення місцевих фінансів, можна виокремити наступні особливості:

- 1) Місцеві фінанси представляються як система економічних відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту;
- 2) В процесі здійснення цих відносин відбувається формування, розподіл і використання фінансових ресурсів;

3) Цільова підпорядкованість даної системи відносин – забезпечення органів місцевого самоврядування фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій [35, с.12].

Таблиця 1.

Визначення сутності місцевих фінансів *

Автор	Джерело	Визначення
А. Бабич	Державні та муніципальні фінанси	Сукупність соціально-економічних відносин, що виникають при формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів для вирішення завдань місцевого значення
В. Базилевич	Державні фінанси	Система формування, розподілу і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади з метою виконання делегованих та закріплених за ними функцій і завдань
О. Василик	Теорія фінансів	Сукупність форм і методів використання фондів фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі соціально-економічного розвитку територій
О. Кириленко	Місцеві фінанси	Система фінансових відносин, що виникають з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них функцій та завдань як власних, так і делегованих.
В. Кравченко	Місцеві фінанси України	Система формування, розподілу і використання грошових й інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій та завдань, як власних, так і делегованих
Л. Павлова	Фінанси місцевих органів управління капіталістичних країн	Економічні відносини, при посередництві яких створюються фонди грошових засобів, що використовуються місцевими органами влади для виконання покладених на них функцій.
В. Пилін	Муніципальне право Російської Федерації	Сукупність грошових коштів, що формуються і використовуються для вирішення питань місцевого значення
В. Суторміна	Фінанси капіталістичних країн	Система грошових відносин, пов'язаних з акумулюванням частини сукупного суспільного продукту, його розподілом і використанням відповідно до функцій, які виконує місцева влада
К. Чижов	Місцеві фінанси капіталістичних країн	Доходи і видатки місцевих органів влади та підвідомчих їм підприємств і організацій

* Складено за [31, с. 14].

Свій економічний зміст місцеві фінанси проявляють у функціях, які вони виконують, оскільки це прояв самої суті економічної категорії. Отже, виокремлюють такі три функції місцевих фінансів: розподільча; контрольна; стимулююча.

Розподільча функція, а саме розподіл вартості ВВП і його використання для вирішення проблем соціально-економічного розвитку територій, полягає у порядку формування доходів і видатків місцевих бюджетів, формуванні цільових фондів органів місцевого самоврядування, за допомогою яких проходить складний процес забезпечення їх фінансовими ресурсами, необхідних для виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій і завдань. Фінансові ресурси, які акумулюються у місцевих бюджетах і цільових фондах, розподіляються і використовуються для задоволення різних місцевих потреб. Також, кошти перерозподіляються між окремими адміністративно-територіальними одиницями з метою фінансового вирівнювання, які були акумульовані на обласному і районному рівнях.

Контрольна функція реалізується в основному в діяльності органів місцевого самоврядування при складанні проектів місцевих бюджетів, їх розгляді та затвердженні, а також при виконанні й складанні звіту про виконання місцевих бюджетів, у процесі здійснення контролю за формуванням та використанням бюджетних коштів. Проте сфера дії контрольної функції не обмежується лише місцевими бюджетами, а ще й включає інші грошові фонди та загалом усі фінансові ресурси, які знаходяться у розпорядженні місцевого самоврядування. Ця функція спрямована, перш за все, на забезпечення передбачених пропорцій розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, їх цільове і економне використання.

Стимулююча функція місцевих фінансів полягає у створенні таких умов, за яких органи місцевого самоврядування стають зацікавлені у збільшенні обсягів доходів місцевого бюджету, додатковому залучені надходжень як загальнодержавних, так і місцевих податків і зборів, пошуку альтернативних джерел доходів й ефективному використанні вже наявних ресурсів. Втіленням

цієї функції є діючий порядок формування власних доходів місцевих бюджетів, заохочення перевиконання запланованих показників надходжень коштів та інше.

Логічним є висновок, що якість і обсяг виконання своїх функцій місцевих бюджетів залежить в першу чергу від обсягів доходів, які вони акумулюють. Вітчизняні науковці називають доходами бюджету економічні відносини, які виникають у державі з юридичними та фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду [10]. У нормативно-правовому полі України термін «доходи бюджету» ототожнюється з податковими, неподатковими і іншими надходженнями на безповоротній основі, включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг і власні надходження бюджетних установ [8].

Саме під доходами місцевих бюджетів прийнято розуміти частину фінансових ресурсів місцевих органів влади, завдяки яким створюється фінансова база для задоволення суспільних потреб.

За своєю сутністю доходи місцевих бюджетів утворюються внаслідок економічних відносин, пов'язаних із формуванням централізованих фондів грошових коштів місцевих органів влади. До їх складу належать:

- Податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти.
- Ресурси, які мобілізуються до бюджетів різних рівнів та використовуються для фінансування потреб територій.

Отже, поняття місцевого бюджету можна сформулювати як фонду фінансових ресурсів, що перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади відповідного органу місцевого самоврядування для виконання покладених на нього функцій, передбачених Конституцією. За своєю формою місцевий бюджет - це основний фінансовий план органів місцевого самоврядування, за матеріальним змістом - централізований фонд їх фінансових ресурсів.

2. Теоретично-правові основи формування доходів місцевих бюджетів.

Складовою частиною фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є доходи бюджету. Погляди на це поняття у вітчизняних вчених дещо розрізняються, проте можна виокремити найважливіші деталі, а саме:

- Доходами місцевих бюджетів називають економічні відносини, які виникають у державі з юридичними та фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду.
- Доходи це частина централізованих ресурсів держави, що необхідні для виконання нею її функцій.

Класифікуючи доходи місцевих бюджетів можна виокремити наступні підходи:

- 1) За повнотою зарахування (поділяються на доходи, що повністю надходять до місцевих бюджетів, та доходи, що частково надходять до місцевих бюджетів);
- 2) За методами формування (доходи податкового методу формування, та неподаткового методу формування відповідно);
- 3) За способом зарахування (доходи загального фонду місцевих бюджетів, а також доходи спеціального фонду місцевих бюджетів);
- 4) За напрямом розподілу (поділяються на власні доходи місцевого бюджету і на закріплені доходи місцевих бюджетів);

Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб [42, с. 158].

Доходи місцевих бюджетів мають відповідну законодавчу базу – Конституцію України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативні акти.

У зазначеному законі передбачено, що доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Починаючи з 2000 року доходи місцевих бюджетів включають в себе загальний і спеціальний фонд.

Для досягнення оптимальної забезпеченості загальнодержавного та місцевих бюджетів та пропорційності між ними мають бути дотримані наступні умови:

- Єдність бюджету та державного плану економічного і соціального розвитку;
- Забезпечення кожного бюджету стійкими доходами, які тісно пов'язані з економічною, соціальною і екологічною ситуацією регіону;
- Забезпечення кожного бюджету стійкими доходами, які тісно пов'язані з економічною, соціальною і екологічною ситуацією регіону;
- Забезпечення кожного бюджету незалежно від обсягів закріплених за ним дохідних джерел;
- Заінтересованість державних і місцевих органів влади в успішному виконанні планів загальнодержавних доходів на території конкретного регіону;
- Забезпечення рівномірності надходжень коштів і усунення будь-яких затримок через незбігання термінів здійснення видатків і отримання доходів.

В нинішній час дохідна частина місцевих бюджетів формується за рахунок власних і закріплених доходів, а також міжбюджетних трансфертів.

Перелік власних і закріплених доходів визначений у Бюджетному кодексі України на тривалу перспективу. Надходження власних доходів не враховуються під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам, що сприяє заінтересованості органів місцевого самоврядування у нарощуванні доходної бази. Закріплені доходи місцевих бюджетів становлять основу для визначення податкової спроможності території, їх обсяги впливають на розміри

бюджетних трансфертів, що надаються місцевим бюджетам з Державного бюджету України.

За економічною природою власні доходи місцевих бюджетів – це доходи, які формуються внаслідок дій і рішень, прийнятих органами місцевого самоврядування. Власними можна вважати лише доходи місцевих бюджетів, які одночасно відповідають таким вимогам: територіальна локалізованість, безпосередня залежність від діяльності місцевої влади, яка повністю їх контролює і використовує на свій розсуд. Найбільш характерними прикладами власних доходів є:

- місцеві податки і збори;
- платежі, запроваджені органами місцевого самоврядування;
- доходи від комунального майна та підприємств комунальної власності;
- штрафи та санкції, пов'язані зі справлянням власних доходів.

Закріпленими є доходи, які на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному розмірі або у визначеній єдиній для усіх бюджетів частині. За своєю сутністю це загальнодержавні податки, збори або доходи, що традиційно формують дохідну частину місцевих бюджетів. Це – податок на доходи фізичних осіб, державне мито, плата за ліцензії та торгові патенти тощо.

До доходів місцевих бюджетів надходять кошти з державного бюджету у вигляді дотацій і субвенцій, які призначені для фінансування делегованих повноважень органів місцевого самоврядування і проведення фінансового вирівнювання. Крім цього надання міжбюджетних трансфертів спричинено недостатністю власних і закріплених доходів для фінансування видатків органів місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та за закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів [20, с. 63].

Бюджетним кодексом визначено, що до доходів загального фонду бюджетів міст республіканського АРК та обласного значення, міст Києва та Севастополя, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад належать:

- 1) 60% податку на доходи фізичних осіб; 40% податку на доходи фізичних осіб що сплачується на території міста Києва;
- 2) 50 % рентної плати за спеціальне використання лісових;
- 3) 50 % рентної плати за спеціальне використання води;
- 4) 25 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення
- 5) плата за використання інших природних ресурсів;
- 6) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;
- 7) акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів;
- 8) 10 % податку на прибуток підприємств;
- 9) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.
- 10) податок на майно;
- 11) єдиний податок;
- 12) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 13) туристичний збір;
- 14) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати,
- 15) плата за державну реєстрацію;
- 16) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, засновником яких є районні, міські ради, об'єднані територіальні громади;
- 17) рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення;
- 18) плата за розміщення тимчасово вільних коштів відповідних місцевих бюджетів;
- 19) орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди;
- 20) кошти від реалізації безхазяйного майна;

21) концесійні платежі;

22) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг;

23) адміністративні збори;

24) адміністративні штрафи та штрафні санкції;

25) інші доходи.

До доходів загального фонду бюджету АРК та обласних бюджетів належать:

1) 15 % податку на доходи фізичних осіб;

2) 10 % податку на прибуток підприємств;

3) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності;

4) 50 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;

5) 50 % рентної плати за спеціальне використання води;

6) 25 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення;

7) плата за використання інших природних ресурсів;

8) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);

9) орендна плата за водні об'єкти;

10) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету,

11) плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджету;

12) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати;

13) плата за державну реєстрацію;

14) адміністративні штрафи, штрафні санкції;

15) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном;

16) концесійні платежі;

17) інші доходи.

До доходів загального фонду бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів належать:

- 1) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності;
- 2) рентна плата за користування надрами;
- 3) податок на майно
- 4) єдиний податок;
- 5) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 6) туристичний збір;
- 7) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету;
- 8) плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів;
- 9) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати;
- 10) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування; адміністративні штрафи,
- 11) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності;
- 12) орендна плата за водні об'єкти;
- 13) концесійні платежі;
- 14) кошти від реалізації безхазяйного майна;
- 15) плата за надання інших адміністративних послуг;
- 16) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів;
- 17) акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів;
- 18) адміністративні збори;
- 19) інші доходи.

3. Динаміка доходів місцевих бюджетів.

Головними за значенням і показником незалежності місцевого бюджету, однак не обов'язково найбільшими за розмірами, є податкові надходження до місцевих бюджетів. Їх динаміка має тенденцію до зростання. Основу податкових доходів місцевих бюджетів формують наступні податки та бори: податок на доходи фізичних осіб, плата за землю, екологічний податок, місцеві податки та збори, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва.

Податок на доходи фізичних осіб продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела прибуткової частини місцевих бюджетів, незважаючи на переспрямування його значної частки до державного бюджету. Його частина дохідної бази місцевих бюджетів складає 45,6%. Надходження цього податку за 2015 рік склали 54,9 млрд грн, що на 7,6 млрд грн, або на 12,2%, менше ніж за попередній рік.

Динаміку надходження податку на доходи фізичних осіб відображено на рисунку 1. Розмір надходження податку на доходи фізичних осіб до того чи іншого виду бюджету залежить від рівня цього бюджету, від його місця в структурі бюджетної системи України.

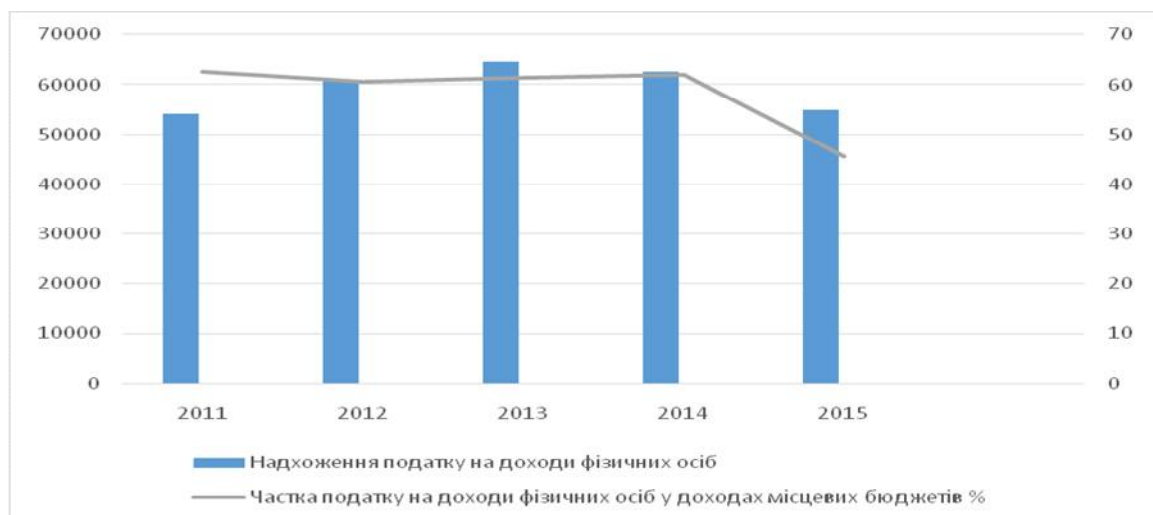

Рис. 1. Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2011-2015 рр.¹

¹ Складено на основі [9].

За досліджуваний період плата за землю в Україні має стабільну зростаючу тенденцію. Сама частка плати за землю в податкових надходженнях і в доходах місцевих бюджетів коливається, міняючи тенденцію. У структурі плати за землю щорічно відбуваються зміни за рахунок більш динамічного нарощування орендної плати та повільнішого зростання надходжень земельного податку. Ці процеси відображені на рисунку 3.

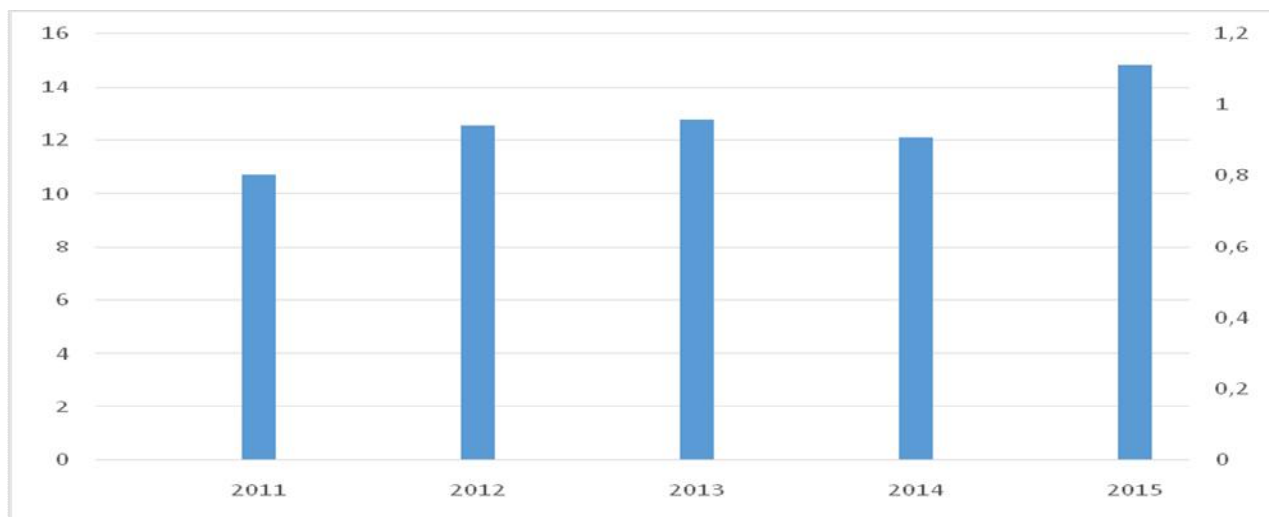

Рис. 2. Динаміка надходжень плати за землю до місцевих бюджетів України за 2011-2015 рр. (млрд грн)²

Збільшення надходжень від орендної плати зумовлене вдосконаленням адміністрування аналізованого виду надходжень, покращенням обліку орендарів земельних ділянок та обліку власних земельних ділянок у земельному кадастрі [40 с. 129].

Нововведенням Податкового кодексу України стало запровадження екологічного податку, який замінив собою збір за забруднення навколишнього природного середовища. Цей податок є загальнодержавним, а отже є обов'язковим для справляння на всій території України. Основна частина коштів залучених цим податком спрямовується до Державного бюджету України.

Пріоритетним напрямом посилення дохідної бази місцевих бюджетів є місцеві податки і збори. Від них до місцевих бюджетів у 2015 р. поступило понад

² Складено на основі [9].

27 млрд грн, що у понад 10 разів більше аніж аналогічний показник за 2011 р. Питома вага місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів була доволі незначною, проте з 2012 р. почала стрімко рости, і станом на 2015 рік займала 22,4%.

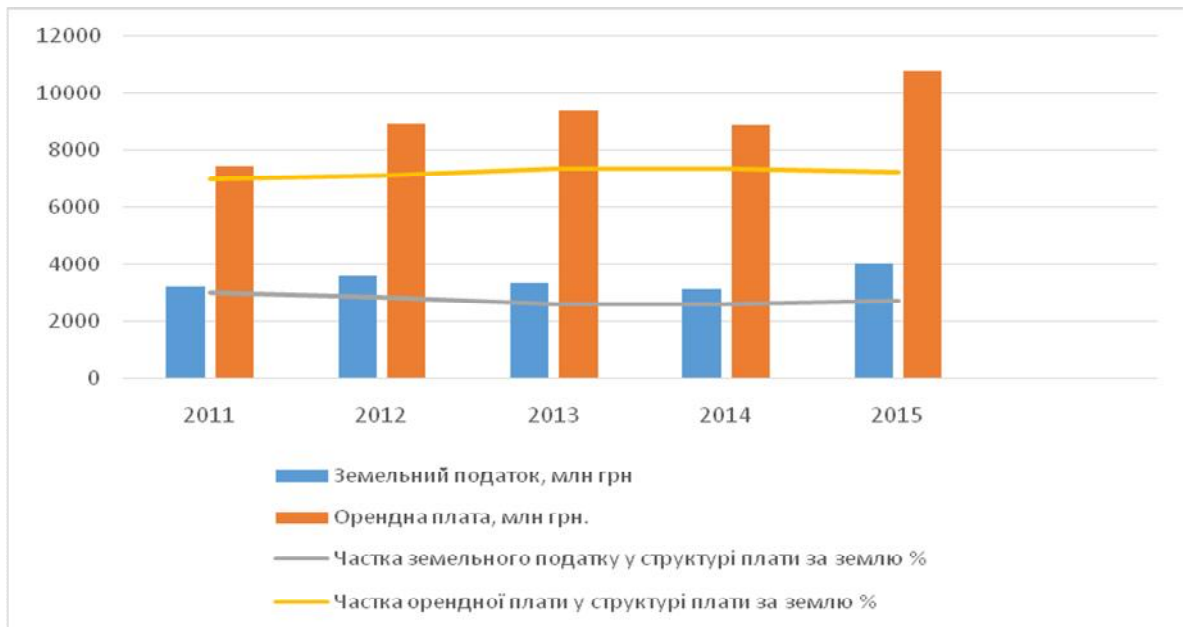

Рис. 3. Динаміка надходжень земельного податку та орендної плати до місцевих бюджетів України за 2011-2015 рр.³

Розгляд зарубіжної системи місцевого оподаткування показав, що за рахунок місцевих податків у США формується 65% доходів місцевих бюджетів, у Франції – 60%, Німеччині – 45%, Великій Британії – 36%, Японії – 33%. Кількість місцевих податків і зборів у більшості зарубіжних країн становить від 20 до 100 [37, с. 41].

Отже, незважаючи на те, що основну частку в надходженнях до місцевих бюджетів становить податок на доходи фізичних осіб та плата за землю, потрібно посилювати роль місцевих податків. Запровадження нових видів податків і зборів не дали змоги суттєво збільшити податкові надходження [39, с. 210].

Найвагомішим серед місцевих податків і зборів у 2015 р. був єдиний

³ Складено на основі [9].

податок для суб'єктів малого підприємництва, який надійшов у сумі майже 11 млрд грн, що на 32,5% більше за аналогічний показник 2011 р. (рис. 4).

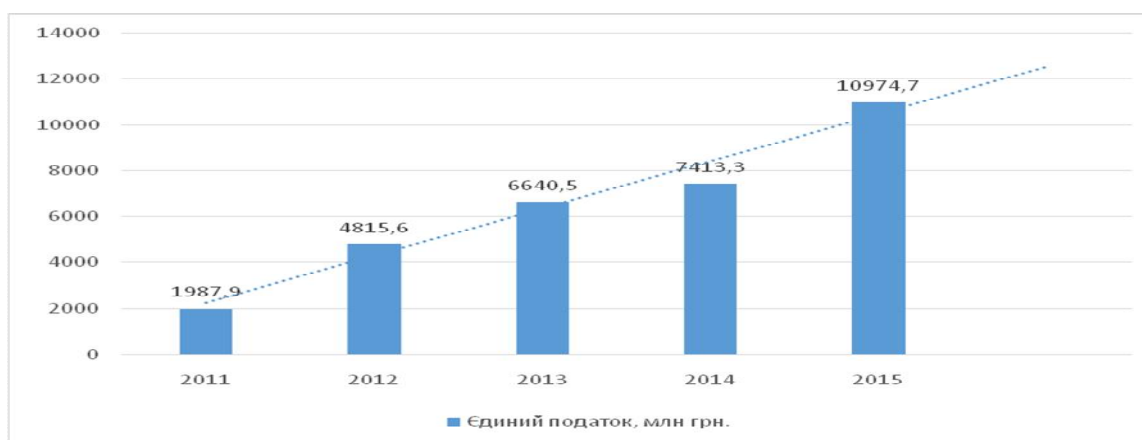

Рис. 4. Динаміка надходжень єдиного податку суб'єктів малого підприємництва за до місцевих бюджетів України за 2011-2015 рр.⁴

Стосовно перспективи збільшення надходжень від інших місцевих податків і зборів, зокрема збору за місця паркування транспортних засобів, збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності, туристичного збору, можна зазначити що вони здатні суттєво поповняти місцеві бюджети.

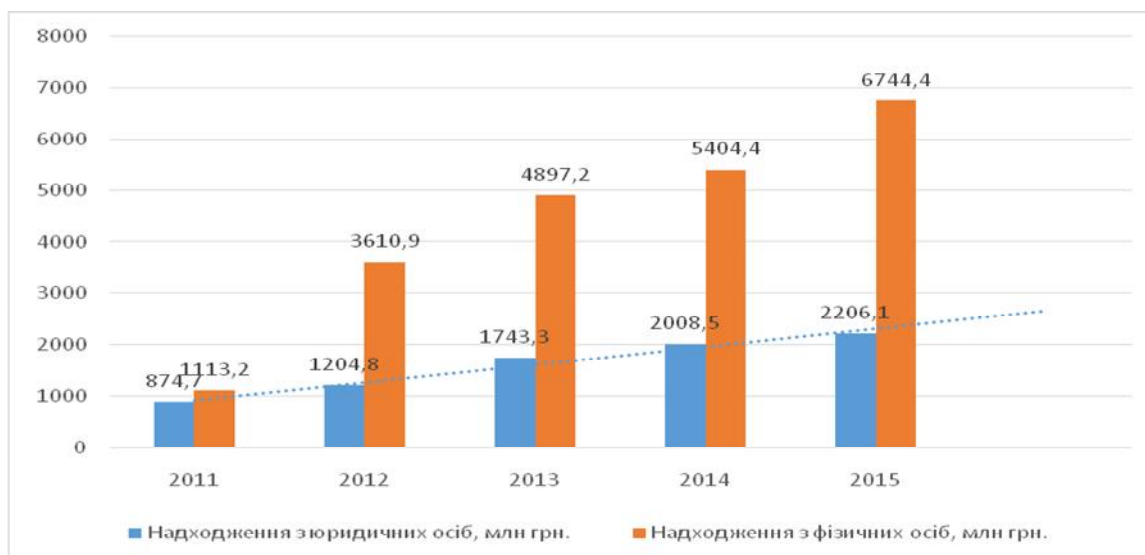

Рис. 5. Динаміка надходжень єдиного податку з юридичних і фізичних осіб до місцевих бюджетів України за 2011-2015 рр.⁵

⁴ Складено на основі [9].

⁵ Складено на основі [9].

Запровадження Податкового кодексу України внесло значні корективи до переліку місцевих податків і зборів. Однак порівняльний аналіз надходжень цих податків показав незначні коливання, що свідчить про незмінність ролі місцевих податків і зборів у наповненні прибуткової частини місцевих бюджетів [40, с. 133].

Слід наголосити, що згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування, до якої приєдналась Україна і виконання якої є однією із умов тіснішої співпраці із Європейським Союзом, органи місцевого самоврядування повинні мати право в межах національної економічної політики на власні адекватні фінансові ресурси, якими вони могли б вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. У зв'язку із цим ключовою передумовою подальшого розвитку громадянського суспільства визначено глибоку і системну реформу місцевого самоврядування, яка в найближчій перспективі передбачає створення його економічного фундаменту [24, с.163].

Важливо, щоб за рахунок власних податкових джерел місцеві органи влади могли фінансувати 60-80% своїх потреб. У цьому разі їх залежність від рішень вищих органів влади стосовно прибуткової частини місцевих бюджетів буде мінімальною [42, с. 94].

4. Напрями зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів.

На сучасному етапі Українського державотворення актуалізується питання зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів. Позаяк рівень фінансового забезпечення місцевого самоврядування перебуває в критичному стані та потребує здійснення заходів щодо його покращення. Таку ситуацію можна пояснити наслідками глобальної економічної кризи, що зачепила практично усі сторони суспільного життя і не оминула найнижчих ланок бюджетної системи. Втім основну причину необхідно шукати в неефективності управління місцевими фінансами, так як малий обсяг доходів місцевих бюджетів та їх формування за

рахунок міжбюджетних трансфертів – проблеми, властиві нашій державі, ще з перших років її незалежності [35, с. 95].

Аналізуючи практику фінансового забезпечення місцевого самоврядування можна стверджувати про високу залежність місцевих бюджетів від податкового механізму формування доходів. Органи місцевого самоврядування досі не володіють достатніми ресурсами для виконання усіх своїх завдань, незважаючи на те, що починаючи з 2007 року відбувалось суттєве збільшення обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів України. Одними з причин цього можна вважати завелике різноманіття податків із неоднорідною базою оподаткування, складний та недосконалий механізм справляння податків, недоцільне зростання адміністративних витрат.

Проте прийняття Податкового кодексу України у 2010 році призвело до зменшення кількості місцевих податків і зборів та впровадження нових податкових платежів. Розглядаючи роль місцевих податків і зборів не слід зневажати тим, що вони в більшості є міськими податковими платежами. Більшість коштів від їх загальної суми надходить до бюджетів великих міст. Відповідно питома вага податків і зборів в структурі доходів більшості селищних та сільських бюджетів становить менше 1%.

Неподаткові надходження складають досить малу частку доходів місцевих бюджетів України, проте їх динаміка має стійку, або незначну тенденцію до зростання. На відміну від них, доходи від операцій з капіталом мають тенденцію до зменшення починаючи з кінця 2000-х років.

Якщо розглядати доходи місцевих бюджетів таким чином, щоб максимально ефективно вони мобілізували кошти і забезпечували органами місцевого самоврядування належною самостійністю – то одним з оптимальних рішень було посилення фіскального значення податкових доходів. Формування доходів місцевих бюджетів повинне відповідати критеріям економічної ефективності, викликати зацікавленість у органах місцевого самоврядування до свого зростання.

Узагальнення міжнародного досвіду та виявлення недоліків існуючої системи формування місцевих бюджетів України дозволяє зробити висновки про те, що для зміцнення їх дохідної частини необхідно:

- посилити фіскальне значення податкових доходів місцевих бюджетів за рахунок податків, що відповідають теоретичним вимогам щодо доцільності їх надання у розпорядження місцевих органів влади, з одночасним послабленням фінансової залежності органів місцевого самоврядування від міжбюджетних трансфертів, що надаються їм з державного бюджету;
- збільшити частку податкових доходів, що не враховується при визначенні міжбюджетних трансфертів;
- удосконалити порядок мобілізації доходів до місцевих бюджетів;
- розширити повноваження місцевих органів влади у питаннях формування неподаткових доходів [15, с. 219].

Більшість податкових платежів, які надходять до державного бюджету та мають вагоме фіскальне значення непридатні для їх зарахування до місцевих бюджетів через особливості справляння, економічний зміст. Серед них податок на додану вартість, акцизні збори, податки на міжнародну торгівлю, тощо. Головним резервом диверсифікації доходів місцевих бюджетів України лишається податок на нерухомість, який відповідає основним вимогам до податків, що доцільно надавати у розпорядження місцевим органам влади, тому що він:

- 1) відповідає принципу територіальної прив'язки.
- 2) відповідає принципу одержуваної вигоди (розглядається як плата за місцеві суспільні блага, оскільки збільшення надання таких благ зумовлює зростання попиту на нерухомість у відповідному регіоні.
- 3) відповідає принципу широкого розподілу податкового тягаря при своєму стягненні.

Оцінюючи практичні особливості введення податку на нерухомість, необхідно також звернути увагу на особливості функціонування української економіки, зокрема на наявність тіньових доходів, доходів отриманих за кордоном, з яких до бюджету України не сплачується податок на доходи фізичних

осіб. Податок на доходи фізичних осіб, до речі, може слугувати одним з головних непрямих індикаторів рівня життя населення.

Як вагоме потенційне джерело зміцнення місцевих бюджетів України слід розглянути неподаткові надходження. Хоча повноваження місцевих органів влади у питаннях щодо їхнього запровадження, встановлення розмірів та порядку справляння досить незначні, вони все ж таки здатні впливати на обсяг надходжень їх окремих видів. Цими платежами є доходи від власності територіальних громад, стягнуті за рішенням рад адміністративні штрафи та інші санкції, відсотки від розміщення тимчасово вільних бюджетних коштів на банківських депозитних рахунках, тощо. Але вони, на жаль, не мають достатнього фіскального значення щоб суттєво впливати на обсяги доходів місцевих бюджетів, принаймні у теперішній час. Натомість власні надходження бюджетних установ справляються згідно з переліками та правилами, встановленими Урядом і центральними органами виконавчої влади, а вони в свою чергу в останні роки становлять понад 2/3 усіх неподаткових надходжень.

Неможливо не зазначити, що місцеві ради не в праві запроваджувати будь-які інші неподаткові платежі, крім передбачених загальнодержавним законодавством і включених Міністерством фінансів у бюджетну класифікацію. Перелік неподаткових доходів залежить передусім від того, які платні послуги можуть надавати населенню органи місцевого самоврядування, і від забезпечення муніципалітетів об'єктами комунальної власності. Доцільніше уникати масового відчуження комунальної власності, натомість зосередитися на отриманні доходу від надання в оренду таких об'єктів.

Також обсяги неподаткових надходжень місцевих бюджетів можна збільшити шляхом розширення спектра необов'язкових платних послуг, що надаються органами місцевого самоврядування населенню на ринкових засадах, в першу чергу тих, які пов'язані з виконанням власних повноважень місцевих рад.

Разом з тим, необхідно звернути увагу на те, що посилення фіскальної самостійності територіальних громад в умовах сильної фрагментації системи місцевих бюджетів та наявності багатьох дрібних, здебільшого фінансово

несамодостатніх муніципалітетів, неминуче призводить до поглиблення диспропорцій у їх фінансовому забезпеченні. Причому чим більшими є міжтериторіальні відмінності до початку реформування, тим загрозивішими можуть бути наслідки. Тому до необхідних передумов створення реальних засад розширення фіскальних можливостей місцевих бюджетів слід віднести:

- укрупнення територіальних громад базового рівня;
- посилення співробітництва органів місцевого самоврядування у питаннях підтримки соціально-економічного розвитку території та надання місцевих суспільних послуг;
- проведення виваженої державної регіональної політики щодо зменшення диспропорцій в економічному розвитку регіонів та подолання відсталості депресивних територій [15, с. 229].

Висновки

Отже, місцеве самоврядування, як і держава, є інститутом, який надає суспільні послуги, і для надання таких послуг їм необхідна стабільна та фінансово сильна дохідна база. Ідеологія надання суспільних послуг, як зміст діяльності органів влади, в Україні є все ще новою. Вона прийшла на зміну ідеології місцевої влади як інституту командування територіями. Ефективність та масштаби діяльності місцевих органів в сфері надання суспільних послуг, головним чином, залежать від стану фінансів місцевих органів влади. Діяльність місцевих органів влади у сфері надання суспільних послуг за рахунок саме дохідної частини їх бюджетів є однією з форм регулювання економічного і соціального розвитку країни.

Надзвичайно важливою в ефективному проведенні політики децентралізації є роль грошових ресурсів місцевих органів влади у сфері надання суспільних послуг. Закономірним явищем для більшості європейських країн є такий розподіл функцій між державою і місцевим самоврядуванням у сфері надання суспільних послуг, коли на місцеві органи покладається головна відповідальність за послуги соціального характеру. Центральна ж влада зосереджується на послугах економічного характеру, забезпеченні оборони, безпеки тощо.

Основним джерелом доходів місцевого бюджету є податки. Підвищення ролі податків і збільшення частини доходу за їх рахунок є головним напрямом зміцнення місцевих бюджетів, розширення їх фінансової автономії, а ефективне використання доходів місцевих бюджетів в свою чергу, є важливим інструментом зміцнення всієї фінансової та економічної системи України.

Для України характерна мала частка власних доходів місцевих бюджетів, що засвідчує низький рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Але зарубіжний досвід показує, що саме власні доходи є основним джерелом надходжень до бюджетів місцевих урядів.

Органи місцевого самоврядування в Україні не володіють достатніми фінансовими ресурсами для виконання закріплених та власних повноважень у

повному обсязі: невиконання планових показників погіршує рівень та якість соціальних послуг; стійка тенденція збільшення залежності органів місцевого самоврядування від центру щодо формування доходів; частка податків і зборів, що спрямовується на забезпечення власних повноважень місцевого самоврядування, поступово знижується.

Основними джерелами формування доходів місцевих бюджетів є загальнодержавні податки і збори, які перераховуються згідно з законодавством України до місцевих бюджетів, та офіційні трансферти, що свідчить про недостатню фінансову самостійність місцевих органів влади. Так, найбільш значущими для доходів місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб і плата за землю.

Запровадження податку на нерухомість як місцевого податку, при відповідному коригуванні механізму його сплати, може стати вагомим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку регіону та дасть змогу суттєво збільшити роль місцевих податків у збільшенні доходів місцевих бюджетів. А загалом покращення формування місцевих бюджетів потребує чіткого розподілу компетенції між центральними органами влади і місцевим самоврядуванням, а головне – поступову і правильну децентралізацію державних фінансів.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко В. Л. Міжбюджетні відносини в Україні і міжнародний досвід / В. Л. Андрущенко // Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право). 2013. – Вип. 2. – С. 5-10.
2. Астіон С. Вдосконалення правового регулювання міжбюджетних відносин в Україні в сучасних умовах / С. Астіон // Национальний юридический журнал: теория и практика. – 2014. – №2. – С. 63–68.
3. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. – К.: “Юридична думка”, 2010. – 656 с.
4. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні / Т. Г. Бондарук. – К. : ІЕП НАН України, 2009. – 608 с.
5. Бондарук Т. Г. Місцеві фінанси : навч. посібник / Т. Г. Бондарук. – К. : ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2013. – 529 с.
6. Боярко І. М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально–економічного розвитку міста : монографія / І. М. Боярко, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль. – Суми: ПВКП “Корпункт”, 2012. – 92 с.
7. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років // Галузевий моніторинг. – 2015. – № 19-20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dialogueauc.org.ua/sites/dialogueauc.org.ua/files/mon19-20.pdf>.
8. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
9. Бюджетний моніторинг : Аналіз виконання бюджету за 2015 рік / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження”, USAID. – К., 2016. – 80 с.
10. Вівчар О. Й. Місцеві фінанси: навч. посібник / О. Й. Вівчар, О. Б. Курило, В. М. Кашишин. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 260с.

11. Волохова І. С. Міжбюджетні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / І. С. Волохова. – Одеса: Атлант, 2010. – 234 с.
12. Вороб'єв Ю. Н. Межбюджетные отношения в Украине / Ю. Н. Вороб'єв, И.В. Усков. – Симферополь : ИТ “АРИАЛ”, 2010. – 276 с.
13. Грабчук О. М. Концептуальні засади формування ефективної фінансової політики в Україні / О. М. Грабчук // Інноваційний поступ України в економічному просторі : монографія; під наук. ред. проф. С. Ю. Хамініч. – Дніпропетровськ, 2011. – 356 с.
14. Дем'янчук О. І. Місцеві фінанси : навч. посібник / О. І. Дем'янчук. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2013. – 340 с.
15. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: Монографія. / [Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2010. – 320 с.
16. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=5170
5.
17. Заброцька О. В. Важливість децентралізації для кожного громадянина України у контексті забезпечення фінансової безпеки регіону / О. В. Заброцька // Економіко-правовий часопис: зб. наукових праць. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – Вип. 1. – С. 44-52.
18. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” від 16.04.2009 № 1275-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon4.rada.gov.ua/>
19. Закон України “Про засади державної регіональної політики” від 05.02.2015 № 156-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon4.rada.gov.ua/>

20. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
21. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування” від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України від 29.09.1997 – 1997 р.– № 38.
22. Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” від 05.02.2015 № 157–VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>
23. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 № 1508–VII.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
24. Захарова Н.І. Критерії оцінювання фіскальної ефективності місцевого оподаткування / Н.І. Захарова, В.Є. Тараненко, К.І. Хіміч// Вісник Дніпропетровської державно фінансової академії: Економічні науки. – 2012. – №2. – С. 162-171.
25. Ільницький О. Реформа міжбюджетних відносин на шляху до бюджетної (фіскальної децентралізації в Україні / О. Ільницький // Публічне право. – 2016. – №1. – С. 126 – 134.
26. Кириленко О.П. Місцеві бюджети в економічній системі держави // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія “Економіка” – 2001 – № 7. – С. 83-87.
27. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2004. – 194 с.
28. Кириленко О. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні / Ольга Кириленко // Світ фінансів. – 2010. – Вип. 1. – С. 17-27.
29. Кульчицький М. І. Місцеві фінанси: навчальний посібник / М. І. Кульчицький. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013. – 552 с.

30. Лисяк Л.В. Напрями підвищення ефективного використання коштів місцевих бюджетів України / Л. В. Лисяк, К. М. Роменська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2014. – № 156. – С. 100-104.
31. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О.П.Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
32. Місцеві фінанси [текст]: навч. посібник / О. М. Ніколаєва, А. С. Маглаперідзе. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 354 с.
33. Місцеві фінанси : навч. посіб. / В.В. Письменний. – Тернопіль : Видавн.-поліграф. центр «Економічна думка», 2012. – 200 с.
34. Місцеві фінанси /авт. кол.; за ред. д.е.н., проф. О.Б. Жихор, д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – К. : УБС НБУ, 2015. – 750 с.
35. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. – 448с.
36. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформаціях: монограф. / За ред. проф. О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 376 с.
37. Ніколаєва О.М. Місцеві податки і збори в світлі прийняття Податкового кодексу України / О.М. Ніколаєва // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – №3. – С. 41-45.
38. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: навч. посібник / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, Т. А. Шаповал та ін.]; за заг. ред. В. В. Зубенко. – К. : ІБСЕД, 2013. – 120 с.
39. Покатаєва О.В. Роль місцевих податків і зборів у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів в Україні/ О.В. Покатаєва, П.С. Покатаєв // Держава та регіони. Серія : Право та державне управління. – 2012. – №2 – С. 206-212.
40. Територіальні фінансові ресурси Західного прикордонного регіону України: історія, сьогодення, перспективи [Текст] : кол. моногр. / А.В.

- Кулай, В.А. Гром, О.М. Карліна [та ін.] ; за ред. Д-ра екон. Наук, проф. Карліна М.І. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 400 с.
41. Управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету: монографія / Кондусова Л.Ф., Нескородева І.І, Алексеєнко І.І, та ін – Х. Вид. ХНЕУ, 2011 – 268 с.
42. Фінанси регіону: навчальний посібник / Коваленко М.А., Мацієвич Т.О., Полевик Г.М., Радванська Н.В. // за ред. проф. Коваленка М.А. – Херсон: Олді-плюс, 2010. – 312 с.
43. Цимбалюк І.О. Податкові надходження місцевих бюджетів / І.О. Цимбалюк, Н.В. Вишневська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2011. – Вип. 16. – С. 92-99.